

PEDAGOGIKADA O'Z-O'ZINI BOSHQARISH VA MOTIVATSIYA

*Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti
Pedagogika yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Otajonova Tabassum Shomurod qizi.
tabassumotajonova5@gmail.com*

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15258378>

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogikada o'z-o'zini boshqarish va motivatsiya masalalari ko'rib chiqilgan. O'z-o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirish ta'lim jarayonida o'quvchilarning shaxsiy va akademik muvaffaqiyatlariga qanday ta'sir ko'rsatishi, motivatsiyaning o'qish faoliyatidagi o'rni va uning samarali metodlari tahlil qilingan. Tadqiqotda o'z-o'zini boshqarish va motivatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, shuningdek, o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi aloqalarni yaxshilashga yordam beruvchi pedagogik metodlar haqida keng fikr va mulohazalar yuritiladi va bayon etiladi.

Kalit so'zlar: pedagogika, o'z-o'zini boshqarish, motivatsiya, ta'lim metodikasi, o'qish faoliyati, o'quvchi motivatsiyasi, shaxsiy rivojlanish, ta'limda samaradorlik.

Pedagogikada o'z-o'zini boshqarish va motivatsiya masalalari bugungi kunda ta'lim tizimining eng dolzarb va muhim masalalaridan biri hisoblanadi. O'z-o'zini boshqarish, insonning o'z faoliyatini rejalashtirish, boshqarish va nazorat qilish qobiliyati bo'lib, bu qobiliyatning rivojlanishi nafaqat shaxsiy hayotda, balki ta'lim jarayonida ham katta ahamiyatga ega. Motivatsiya esa, o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini va faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. O'z-o'zini boshqarish va motivatsiya bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lib, ular birgalikda o'quvchilarning muvaffaqiyatli o'qishiga va shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi.

Maqolada ta'lim jarayonida o'z-o'zini boshqarish va motivatsiyaning rivojlantirishning ahamiyati, samarali metodlari va pedagogik yondashuvlar muhokama qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish va motivatsiyaning rivojlantirish uchun qanday pedagogik usullar qo'llanilishi kerakligi haqida fikrlar bildiriladi. **Pedagogika** — ta'lim va tarbiya jarayonlarini o'rganuvchi ilmiy fandır. Ushbu so'z yunoncha "paidagogos" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "bola" va "yo'l-yo'riq" degan ma'nolarni anglatadi. Pedagogika, asosan, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, ularning shaxsiy, ijtimoiy va axloqiy jihatdan o'sishiga yordam beruvchi faoliyatni o'rganadi. Bu fan turli bilim sohalarini o'z ichiga oladi, chunki ta'lim jarayonlari nafaqat bilimlarni yetkazish, balki shaxsni tarbiyalash va uning ijtimoiy adaptatsiyasini ta'minlashga ham qaratilgan.

Pedagogika fani tarkibi

Pedagogika fani o'z ichiga bir nechta sohalarini oladi, ular o'zaro bog'langan bo'lib, quyidagilardan iborat:

1. **Teoretik pedagogika** – bu pedagogik jarayonlar, tamoyillar, metodlar, pedagogik nazariyalar va yondashuvlar haqida ilmiy bilimlarni o'rganadi. Teoretik pedagogika ta'limni boshqarishning asosiy tamoyillari va pedagogik tizimlarning ijtimoiy ahamiyatini aniqlaydi.
2. **Amaliy pedagogika** – o'quv jarayonini samarali tashkil etish va o'qitish metodlarini ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. O'qituvchilarni tayyorlash, ta'lim jarayonini boshqarish, metodik yordam va tarbiyaviy ishlarni tashkil etish bu sohaning asosiy vazifalaridir.
3. **Tarbiya pedagogikasi** – tarbiya jarayonini va uning uslublarini o'rganadi. Bu soha shaxsni axloqiy, ijtimoiy va madaniy jihatdan shakllantirishning asosiy prinsiplari va metodlarini ishlab chiqadi.
4. **Pedagogik psixologiya** – ta'lim jarayonida o'quvchilarni psixologik nuqtai nazardan o'rganadi. Bu soha o'quvchilarning individual xususiyatlari, motivatsiya, emotsional holatlari, o'rganish psixologiyasi kabi masalalarni o'rganadi.
5. **Pedagogik menejment** – ta'lim tizimini boshqarish, o'quv muassasalari faoliyatini samarali tashkil etish va ularni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy faoliyatni tashkil etadi.

6. **Xalq ta'limi va ijtimoiy pedagogika** – ta'lim tizimining ijtimoiy jihatlarini o'rganadi, jamiyatda ta'limning roli va uning ijtimoiy taraqqiyotdagi o'rni haqida ma'lumot beradi. Bu soha ta'limni keng omma uchun ham, ijtimoiy guruhlar, oilalar va davlatlar uchun ham qanday samarali tashkil etish masalalarini o'rganadi.

Pedagogikaning asosiy tamoyillari

Pedagogika fani ko'plab tamoyillarga asoslanadi, ular ta'lim va tarbiya jarayonini samarali tashkil etish uchun zarur:

1. **Insoniylik tamoyili** – o'quvchining shaxsiyati va uning huquqlari e'tiborga olinishi kerak. Ta'limda insonning erkinligi, hurmat va qadrini ta'minlash zarur.
2. **Faoliyat tamoyili** – o'quvchilarni faoliyatga jalb qilish, o'rganish jarayonini interaktiv va ishtirok etuvchi tarzda tashkil etish zarur.
3. **Falsafiy yondashuv** – ta'lim jarayonida nazariy fikrlash va uning maqsadlarini o'rganish zarur, bu esa o'quvchilarni o'z hayotida muvaffaqiyatga erishish uchun kerakli bilimlar bilan ta'minlashga yordam beradi.
4. **Individual yondashuv** – har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish va ta'limni uning ehtiyojlari, imkoniyatlari va maqsadlariga moslashtirish zarur.
5. **Tarbiyaviy tamoyil** – ta'lim jarayonida nafaqat bilim, balki tarbiya ham muhimdir. O'quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va ijtimoiy mas'uliyatni oshirish zarur.

Pedagogikaning rivojlanishi

Pedagogika fani tarixan bir necha bosqichlardan o'tgan. Antik davrda (miloddan avvalgi 5-4 asrlar) ta'limning asosiy vazifasi yoshlarni axloqiy, ijtimoiy va siyosiy jihatdan shakllantirishdan iborat bo'lgan. Yunon faylasuflari, masalan, Sokrat, Platon va Aristo ta'lim va tarbiya sohalarida yirik g'oyalar yaratganlar.

O'rta asrlar va Yangi davrda esa ta'lim tizimi ko'proq diniy va ma'muriy xususiyatlarga ega bo'lib, uning asosiy vazifasi ijtimoiy tartibni saqlash edi. XVIII-XIX asrlarda esa pedagogikaning ilmiy nazariyasi rivojlanib, Yevropada yangi ta'lim tizimlari va metodikalar ishlab chiqildi.

XX asrda pedagogika fani yanada rivojlanib, o'quvchilarning individual ehtiyojlari, motivatsiyasi, va o'rganish jarayonining psixologik jihatlarini o'rganildi. Pedagogikaning metodik jihatlarini yangi texnologiyalar va ilmiy kashfiyotlar yordamida takomillashdi.

Pedagogikaning zamonaviy rivojlanishi

Hozirgi kunda pedagogika ta'lim va tarbiya jarayonlarini samarali tashkil etishda o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olishni, innovatsion metodlarni va zamonaviy texnologiyalarni qo'llashni taqozo etadi. Pedagoglar o'quvchilarni nafaqat bilimlar bilan, balki ularning ijodiy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan metodikalar asosida o'qitishlari kerak. Shu bilan birga, o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish, tanqidiy fikrlash, va o'z maqsadlariga erishish kabi qobiliyatlarini rivojlantirish zarurati tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shu sababli, pedagogikaning zamonaviy yondashuvlari o'quvchilarga o'quv jarayonida faqatgina ma'lumotni o'zlashtirishni emas, balki shaxsiy rivojlanish va hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan.

1. O'z-o'zini boshqarish tushunchasi va ta'limda uning ahamiyati

O'z-o'zini boshqarish – bu shaxsning o'z harakatlarini, fikrlarini va his-tuyg'ularini boshqarish qobiliyatidir. Pedagogikada o'z-o'zini boshqarish, o'quvchilarni o'z faoliyatini rejalashtirish, vaqtni samarali tashkil etish, o'quv jarayoniga qiziqish va mas'uliyatni oshirishda qo'llaniladi. O'z-o'zini boshqarishni rivojlantirish uchun o'quvchilarga quyidagi ko'nikmalarni o'rgatish zarur:

- o'Vaqtni samarali boshqarish;
- o'O'z maqsadlarini belgilash va ularga erishish uchun reja tuzish;
- o'Stressni boshqarish va o'z xatolaridan o'rganish.

2. Motivatsiya va uning ta'lim jarayonidagi roli

Motivatsiya – bu odamni faoliyatga undovchi ichki va tashqi omillarning yig'indisidir. Ta'limda motivatsiya o'quvchilarni o'qishga undovchi kuch bo'lib, o'qish jarayonidagi muvaffaqiyatlar va xatoliklar ko'pincha o'quvchining motivatsiyasiga bog'liqdir. Motivatsiyani ikki turga bo'lish mumkin:

o Ichki motivatsiya – o'quvchining o'qishdan o'zi shaxsiy qoniqish olish istagi.

o Tashqi motivatsiya – o'quvchining o'qishdagi muvaffaqiyatlaridan tashqi mukofotlar (baholar, mukofotlar) orqali rag'batlanishi.

3. O'z-o'zini boshqarish va motivatsiyaning o'zaro aloqasi

O'z-o'zini boshqarish va motivatsiya o'rtasida chuqur o'zaro bog'liqlik mavjud. O'z-o'zini boshqarishning yuqori darajasi motivatsiyani oshiradi, chunki o'quvchi o'z maqsadlarini aniq belgilab, ularga erishish uchun zaruriy harakatlarni amalga oshiradi. Shu bilan birga, motivatsiya o'z-o'zini boshqarishga yordam beradi, chunki o'quvchi maqsadlariga erishish uchun o'z faoliyatini boshqarishga tayyor bo'ladi.

4. O'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish va motivatsiyani rivojlantirish metodlari

O'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish va motivatsiyani rivojlantirish uchun pedagoglar turli metodlardan foydalanishi kerak:

o O'z maqsadlarini belgilash va rejalar tuzish – o'quvchilarga o'zlarini qiziqtirgan maqsadlar qo'yish va ularga erishish uchun reja tuzish tavsiya qilinadi.

o Mustahkamlovchi tahlil va mulohaza – o'quvchilarni o'z faoliyatining natijalarini tahlil qilishga undash va ular bilan konstruktiv muloqot qilish.

o Loyihalar asosida o'quv – o'quvchilarga real hayotdagi vazifalar va loyihalar orqali o'z-o'zini boshqarishni o'rgatish.

o Motivatsion o'quv muhitini yaratish – o'quvchilarda ichki motivatsiyani oshiruvchi muhit yaratish, muvaffaqiyatni nishonlash va o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish.

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki Pedagogikada o'z-o'zini boshqarish va motivatsiya ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. O'z-o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirish, o'quvchilarning mustaqil ishlash qobiliyatini oshiradi, ularning o'z faoliyatini rejalashtirish va boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi. Motivatsiya esa, o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularga muvaffaqiyatga erishish uchun kuch beradi. Pedagoglar o'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish va motivatsiyani rivojlantirish uchun turli pedagogik metodlarni qo'llashlari zarur, chunki bu jarayonlar o'quvchilarning shaxsiy va akademik muvaffaqiyatlariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). *The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior*. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.

2. Zimmerman, B. J. (2002). *Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview*. *Theory into Practice*, 41(2), 64–70.

3. Schunk, D. H., & Zimmerman, B. J. (2012). *Motivation and Self-Regulated Learning: Theory, Research, and Applications*. Taylor & Francis.

4. Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. W.H. Freeman and Company.

5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.